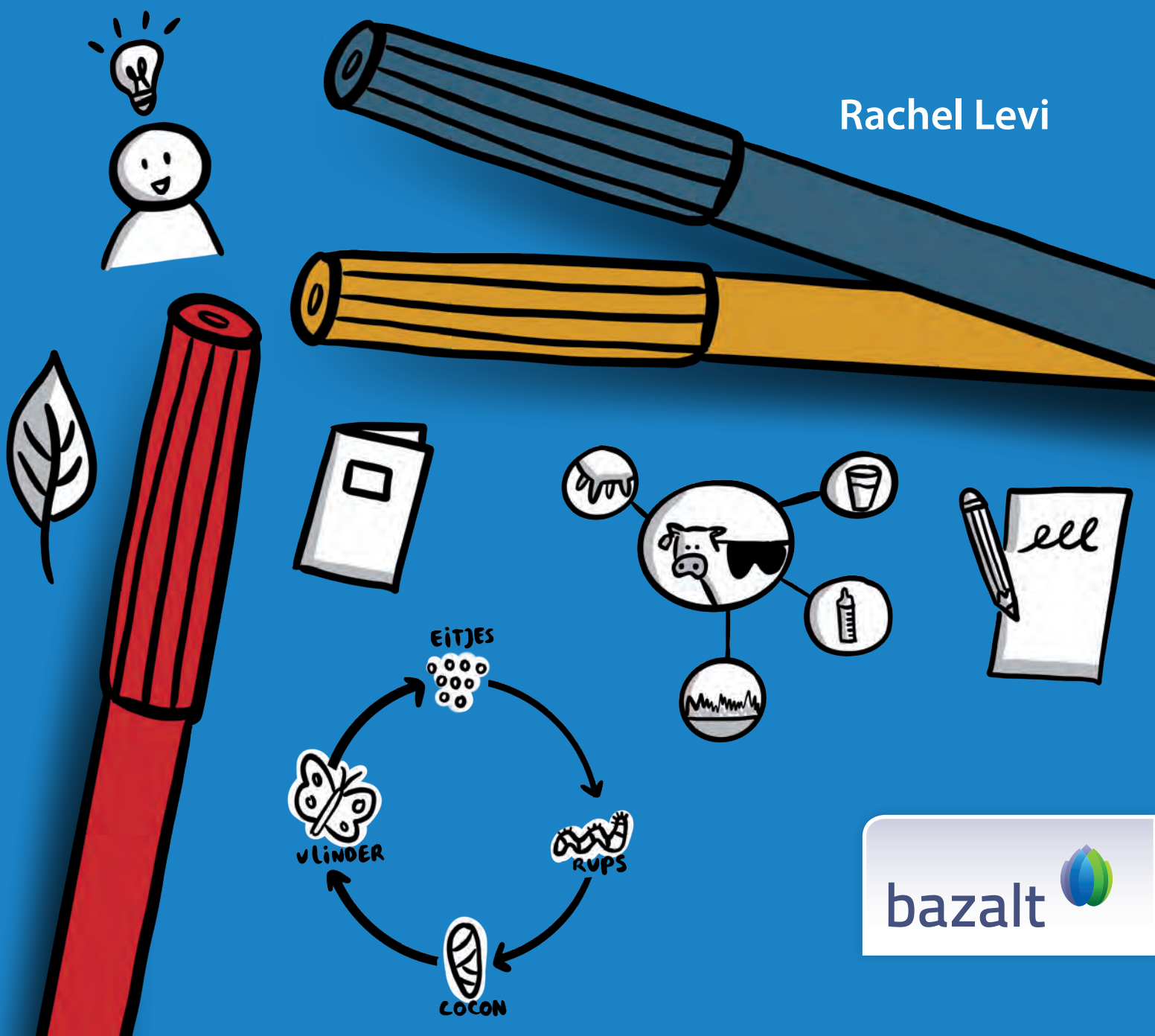

TEKEN JE LES

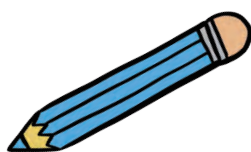
Hoe je met tekeningen
het leerproces ondersteunt

Rachel Levi

bazalt

Colofon

Tekst en illustraties:	Rachel Levi
Advies:	Anne-Marie Dogger-Stigter, Lisette van Rossum
Projectleiding en redactie:	Donja Odijk
Correctie:	Redactie bureau Marita Weener
Foto auteur:	Arjaan Hamel
Vormgeving:	Studio Karmel
Drukwerk:	PrintSupport4u

Meer informatie over Teken je Les is te vinden op shop.bazalt.nl/tekenjeles en www.tekenjeles.nl.
Hier vind je ook materialen, video's en tips.

ISBN: 978-94-6118-284-5

Bazalt, 1e druk 2020

© Bazalt Educatieve Uitgaven 2020

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd of doorgegeven in welke vorm dan ook zonder schriftelijke toestemming van Bazalt.

Bazalt	HCO	RPCZ
Postbus 21778	Postbus 53509	Postbus 351
3001 AT Rotterdam	2505 AM Den Haag	4380 AJ Vlissingen
088 - 557 0500 (uitgaven)	070 - 448 28 28	0118 - 480 880
088 - 557 0570 (training)	info@hco.nl	info@rpcz.nl
info@bazalt.nl	www.hco.nl	www.rpcz.nl
www.bazalt.nl		

Bazalt maakt deel uit van de Bazalt Groep en werkt daarin samen met partners HCO en RPCZ.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	6
Inleiding	8
Wat heb je nodig?	12

DEEL 1 ACHTERGROND EN ONDERBOUWING

Waarin je leert dat tekenen van alle tijden is en wetenschappelijke inzichten het belang van tekeningen ondersteunen.

1 Een kleine geschiedenis van de visuele taal	17
1.1 Tijdlijn visuele taal	17
2 Wetenschappelijke onderbouwing	23
2.1 Ons beeldenbrein	23
2.2 Visuele leerstrategieën in de klas	26

DEEL 2 TEKENINGEN INZETTEN ALS TAAL

Waarin je leert dat tekenen geen 'rocket science' is, zolang je gebruikmaakt van het visuele alfabet.

3 De basis van het tekenen als taal	33
3.1 Het visuele alfabet	33
3.2 Meer met minder	36
3.3 Visuele woordenschat opbouwen	37
4 Wat	39
5 Wie	48
6 Waar	55
7 Wanneer	59
8 Waarom	63
9 Hoe	66
Voor je verdergaat ...	71

DEEL 3 TEKENINGEN TOEPASSEN IN DE KLAS

Waarin je praktische toepassingen leert om tekenen in te zetten voor verschillende doeleinden.

10 Introductie in de taxonomie van Bloom	75
11 Teken om te onthouden	80
11.1 Visuele ankers	80
11.2 Visuele geheugenkaarten	82
12 Teken om te begrijpen	86
12.1 Visuele uitleg inzetten voor beter begrip	86
12.2 Vensterruiten	88
12.3 Visuele uitleg bij taallessen	90
12.4 Visuele uitleg bij rekenen en wiskunde	91

13 Teken en om toe te kunnen passen	96
13.1 Serious games in de les	96
13.2 Voorbeeldspellen	97
14 Teken en om te analyseren	101
14.1 Superschema's	101
14.2 Overzicht van de schema's	102
14.3 Boomwortelschema	104
14.4 Stroomschema	106
14.5 Oorzaak-gevolgschema	108
14.6 Venndiagram	110
14.7 Mindmap	112
15 Teken en om te evalueren	115
15.1 Een groeimindset ontwikkelen door leren zichtbaar te maken	115
15.2 Inzicht in leerervaringen vergroten	116
16 Teken en om te creëren	120
16.1 Ontwerpend leren	120

DEEL 4 TEKENEN ALS ONDERDEEL VAN DE SCHOOLCULTUUR

Waar in je leert hoe je tekeningen zinvol kunt gebruiken bij klassenmanagement, zorg, signalering en visievorming.

17 Visueel klassenmanagement	130
17.1 Dag-, week-, of lessenseriestructuur	130
18 Visueel werken in de zorgstructuur van school	134
19 Teken en tijdens studiemomenten en vergaderingen	140
19.1 De weg als raamwerk	141
19.2 Het landschap als speelveld	143
19.3 De metafoor als denkkader	146
En nu?	149
Bronnen	150
Dankwoord	152
Over de auteur	153

WERKEN MET TEKENINGEN IN DE PRAKTIJK

Maike Douglas-Westland	22
Sandra Lousberg	28
Patricia Koeman-Knijff	85
Marjolein Sylvania-Klunder	124
Annemieke Hoogvelt-van Wijk	138

VOORWOORD

Tijdens mijn laatste verhuizing, in 2017, vond ik bij het uitmesten van de schuur een doos met oude rapporten, werkjes, tekeningen en schriften. Mijn moeder had die altijd bewaard. Toen ik op kamers ging, kreeg ik de doos mee. Hij stond ergens te verstoffen in een kast. Steeds als ik verhuisde, verhuisde de doos mee, hoewel ik hem eigenlijk nooit meer had ingekeken.

Deze verhuizing pakte ik anders aan. Op de Marie Kondo-manier. Voor wie het niet weet: Marie Kondo is een Japanse opruimgoeroe. Haar methode is eenvoudig: alle spullen die je hebt, laat je door je handen gaan en je vraagt je af: word ik hier gelukkig van? Is het antwoord nee? Dan gaat het weg.

Dus toch eens even door die doos. Een van de eerste dingen die ik tegenkwam, was een kindertekening uit 1985. Ik was toen vier. Wat ik zag, ontroerde me. Hoewel juf Hannie, mijn kleuterjuf, de tekening had ondersteund met verklarende teksten als spinnenwebben, kabouter, vliegtuig en boom, is de tekening al verrassend herkenbaar. Voor mij weer een waardevolle herinnering dat ik al kon tekenen voor ik kon lezen en schrijven. En dat geldt ook voor jou!

In de verhuisdoos kwam ik ook een oud rapport tegen, uit groep 4. In het opmerkingenveld had de juf geschreven: 'Je maakt te veel tekeningen in je schrift. Dat kan netter!'

Nu het mijn vak is om met tekeningen te communiceren, processen te verhelderen met duidelijke plaatjes, visie en strategie uit te tekenen en nu, met dit boek, de rijke taal van tekeningen te introduceren in de klas, moet ik erom lachen. De juf moest eens weten.

Werd ik gelukkig van die doos? Ja. Mijn oude werkjes en tekeningen mochten blijven. Inclusief het rapport met de opmerking van de juf. Het was een bevestiging dat ik doe 'waarvoor ik geboren ben'.

Het idee voor *Teken je les* ontstond omdat steeds meer leraren, maar ook schooldirecteuren, interesse toonden in mijn werk. Het visueel communiceren en samenwerken via tekeningen sprak hen aan. Het gebruik van tekeningen als lesinstrument in de klas sluit aan bij de toenemende behoefte aan visuele communicatie. Toen via HCO/Bazalt het voorstel kwam om met elkaar een boek te maken, hoefde ik hier niet lang over na te denken.

Het doel van dit boek is om tekeningen te introduceren als extra taal in de klas. Dit gaat dwars door het curriculum en de bestaande methoden heen. *Teken je les* is toepasbaar in het primair, voortgezet en hoger onderwijs. Een visuele taal ondersteunt didactiek, communicatie, leerstrategieën en denkvaardigheden.

We kunnen al tekenen voor we kunnen lezen en schrijven. Visueel leren is belangrijk voor ons begrip. Ook op het moment dat plaatjes uit onze studieboeken verdwijnen, blijven we op zoek naar beelden: Hoe moet ik dit voor me zien? Hoe ziet dit er in de praktijk uit? Welk voorbeeld spreekt tot de verbeelding? Ons cognitieve geheugen verlangt naar plaatjes.

Dat tekeningen in de klas ingezet kunnen worden als instrument bij het leren, wordt vaak vergeten. Tekeningen worden wel gemaakt, maar dan vooral voor zelfexpressie, als leuke aankleding, of als onderdeel van beeldende vorming. Dit boek geeft je alle praktische handreikingen die je nodig hebt om tekeningen in te zetten als extra taal in de klas.

Wanneer tekeningen gezien worden als visuele taal, kan deze taal (coöperatieve) leerstrategieën, denkstrategieën en communicatie in de klas ondersteunen.

Teken je les is een praktijkgericht boek, met eenvoudige oefeningen die je zullen helpen om zonder al te veel moeite een visuele aanpak in je klas, of op schoolniveau toe te passen.

Dit boek is bedoeld om je te inspireren en te motiveren. Zie het lezen van dit boek als één grote praktische oefening. Lees het met een stift en schetsboek bij de hand en ga direct aan de slag. Teken moet je namelijk letterlijk in de vingers krijgen. Niet alleen ons cognitieve geheugen heeft baat bij tekenen, we hebben ook een spiergeheugen. Hoe vaker we bepaalde handbewegingen maken en vormen herhalen, hoe gemakkelijker het wordt om ze te tekenen. Veel meters maken dus!

Wil je na dit boek op een persoonlijke en interactieve manier op weg geholpen worden? Op de website van Uitgeverij Bazalt (shop.bazalt.nl/tekenjeles) kun je terecht voor het workshopaanbod.

Daarnaast vind je op de website www.tekenjeles.nl korte uitlegvideo's, gebruiksklare posters, templates en een training waarmee je direct van start kunt.

Rachel Levi

INLEIDING

Dit boek kun je op verschillende manieren gebruiken. Doe het vooral op jouw eigenwijze manier. Als je ervan houdt om van voren naar achteren te lezen, kom je achtereenvolgens tegen waarom het tekenen zo goed werkt (hoofd), hoe je er weer plezier in krijgt (hart) en hoe je het in de klas praktisch kunt toepassen (handen).

Als je meer een snuffelaar bent, sla je het boek gewoon ergens open, lees je een stukje en kijk je of je hier al iets mee kunt in je klas.

Vind je het vooral lekker om te kijken, blader dan door het boek voor inspiratie. Vergeet niet om tijdens het kijken mee te tekenen, want alleen maar kijken levert je te weinig op. Door het tekenen word je vanzelf ook weer creatiever in het denken en bedenken van toepassingen in je klas.

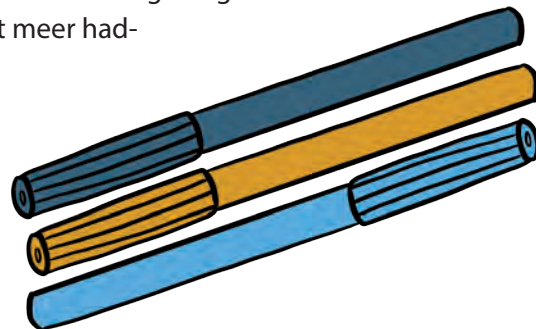
Wil je direct starten met het inzetten van tekeningen? Begin dan bij deel 3, verdiep je in de toepassingen en kijk daarna wat je nog mist aan tekenvaardigheden. Die kun je dan oefenen met hulp van deel 2 van dit boek. Daar vind je praktische oefeningen die kunt doen om je beeldtaal uit te breiden. De onderbouwing geloof je wel.

Ja, maar ... ik kan echt niet tekenen!

Misschien ben je dagelijks bezig met het motiveren en stimuleren van leerlingen om nieuwe – lastige – dingen te proberen en te leren. Dat wil nog niet zeggen dat je het zelf gemakkelijk vindt om nieuwe dingen te leren. We hebben allemaal onze overtuigingen. En wellicht is ‘ik kan echt niet tekenen’ de jouwe.

Zie dit boek als een uitnodiging om een rolmodel te zijn voor leerlingen: begin met iets wat je lastig vindt, omarm de uitdagingen die je onderweg tegenkomt en luister naar de kritische stemmetjes in je hoofd alsof het cheerleaders zijn: bij iedere lijn is er een kans om hem met meer lef te tekenen, om te leren en te groeien. Wellicht vertel je het je leerlingen iedere dag, maar nu vertel ik het jou: veel oefenen verslaat talent, als talent niet veel oefent.

Inmiddels heb ik duizenden mensen aan het tekenen gekregen. Mensen die sinds hun kindertijd geen stift meer hadden aangeraakt, mensen die niet verder kwamen dan het tekenen van een bloem of zonnetje. Mijn methode is zeer eenvoudig. Zo eenvoudig dat ik ervan overtuigd ben dat ik iedereen kan leren tekenen. Een soort Bob Ross, maar dan nog veel simpeler.

het boek zijn ervaringen opge-
lij zijn je voorgegaan en passen
k. Ik hoop dat hun verhalen je

schikt?

voor talig onderwijs met veel
beurtenissen. Toch is iedereen
zoals in dit boek. Diverse weten-
n deze visie.

n ons brein door zowel beelden
tie op te nemen en te onthouden

Ja, maar...is beeldtaal wel voor iedereen geschikt?

Geen leerling is hetzelfde. De een heeft een voorkeur voor talig onderwijs met veel woorden en begrippen, de ander voor beelden en gebeurtenissen. Toch is iedereen gebaat bij een aanpak die zowel visueel als verbaal is, zoals in dit boek. Diverse wetenschappelijke onderzoeken (hoofdstuk 2) ondersteunen deze visie.

Ongeacht de leerstijl, maken we het beste gebruik van ons brein door zowel beelden als woorden te gebruiken. Ons vermogen om informatie op te nemen en te onthouden neemt hierdoor toe.

Ja, maar ... voegt tekenen tijdens de les nu echt iets toe?

Voordat je jouw kostbare tijd investeert in het ondersteunen van leren met tekeningen, wil je natuurlijk weten of dat zinvol is. Ik kan wel zeggen dat het werkt om tekeningen in te zetten in de klas en dat daarmee dieper leren mogelijk wordt gemaakt, maar jij wilt het zeker weten. Werkt het echt en hoe dan?

Daarom begint het boek met een onderbouwing: een stukje geschiedenis van visuele taal en een wetenschappelijke uitleg. Er is inmiddels heel wat onderzoek bekend over het effect van leren en onthouden door middel van plaatjes. De resultaten zijn verbluffend. Dit wil je zeker in je eigen klas ervaren en uitproberen. Overigens kun je gerust zijn: het tekenen vervangt niet je huidige aanpak, het ondersteunt slechts. Het kan worden ingezet ongeacht de methoden die je gebruikt.

Het gebruikmaken van tekeningen tijdens een instructie, een inhoudelijke les, of in interactieve en coöperatieve leerstrategieën zorgt dat de verbeeldingskracht wordt geprikkeld. Als leerlingen ook zelf aan het tekenen worden gezet om de leerstof op een diepere manier te verwerken, worden de lessen minder passief. Zeker in deze tijd, waarin de wereld sneller verandert dan ooit, video's op internet bijna nooit langer duren dan twee minuten en er steeds minder gelezen wordt, is het belangrijk om luisteren, lezen en leren boeiend te houden.

Ja, maar ... kost tekenen niet veel extra tijd?

Terecht dat je je zorgen maakt over tijd. Er wordt al zoveel van je verwacht. Klassenmanagement, aangepaste leerlijnen, differentiatie, werken met digitale middelen en nu ook nog tekenen. Daarom leer je in deel 2 van dit boek met minimale moeite tekenen. Enkele strepen zijn voldoende om je lessen visueel te ondersteunen. Mooi tekenen is niet belangrijk voor het doel dat we voor ogen hebben. Dat scheelt veel tijd en gedoe. Het zal steeds minder tijd en moeite kosten naarmate je vaker hebt getekend in de klas.

Bovendien creëer je een cultuur waarin de leerlingen óók op een snelle en eenvoudige manier kunnen tekenen. Daar waar jij in het begin het gebruik van visuele taal zult aanzwengelen, kun je steeds meer samenwerken met de leerlingen.

Zij kunnen ook prima zelf een samenvatting tekenen, meehelpen aan visuele ankers in de klas of een superschema uit de kast pakken om een visuele analyse te maken.

Ja, maar ... ik zie niet voor me hoe ik het kan gebruiken

Veel mensen vinden zichzelf niet bijzonder creatief. Ze vinden houvast in een methode en daarbinnen zoeken ze hun eigen weg. Als jij het ook fijn vindt om te werken met een handreiking, of een aantal kaders te hebben waarbinnen je zelf kleur kunt geven aan de lessen, heb ik een aantal toepassingen voor je op een rijtje gezet.

In deel 3 van dit boek inspireer ik je met verschillende mogelijkheden om tekeningen in te zetten in de les. Aan de hand van de taxonomie van Bloom nemen we door welke verschillende tekeninterventies je kunt doen, passend bij de verschillende denkniveaus. Alle toepassingen zijn zo praktisch gemaakt, dat je deze direct kunt uitproberen in de klas.

Als je eenmaal met tekenen aan de slag gaat, zul je merken dat je vanzelf nieuwe mogelijkheden gaat zien, en dat je collega's, maar ook je leerlingen, zelf ook weer op nieuwe ideeën komen.

Dit boek is zeker niet uitputtend. Niet in de onderbouwing (het is niet bedoeld als wetenschappelijk naslagwerk), maar ook niet in de toepassingen. Je moet het zien als bron van inspiratie en mogelijkheden. Het geeft je alles in handen om te starten en

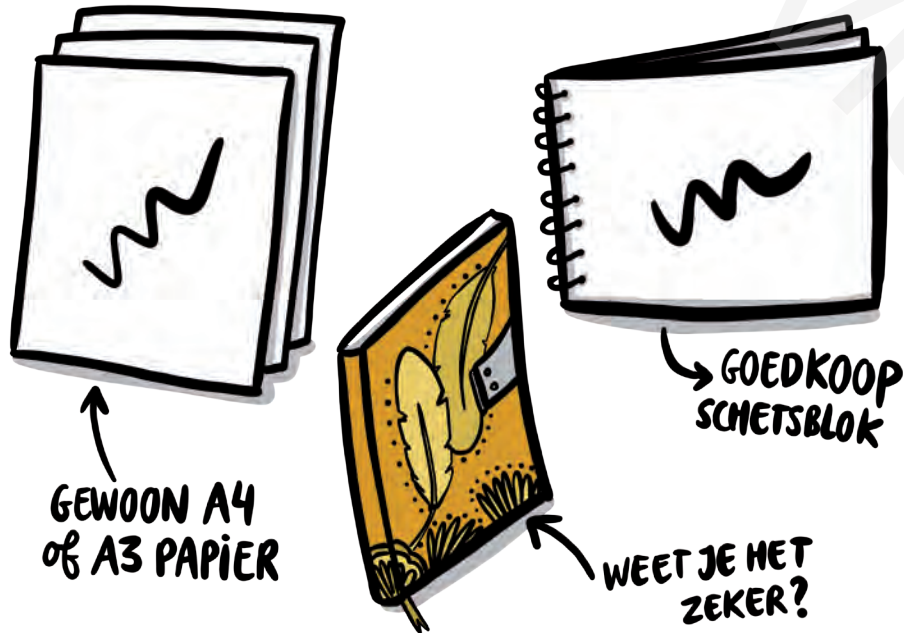

op school een visuele taal te introduceren. Je kunt erin oefenen en lezen hoe collega's uit het onderwijs aan de slag zijn gegaan met tekeningen ter ondersteuning van hun werk.

Daarna is het aan jou, de school en de leerlingen om er optimaal gebruik van te maken.

WAT HEB JE NODIG?

Je hebt niet veel nodig om te kunnen starten met tekenen. Een stuk papier en een stift, dat is alles.

Papier

Als je lange tijd niet hebt getekend, raad ik je aan om losse vellen te gebruiken, of het goedkoopste schetsboek dat je kunt vinden. Waarom? Maar al te vaak ontmoet ik mensen die prachtige *journals* of mooi geborduurde schetsboekjes kopen en vervolgens blokkeren. Zo'n mooi boekje ademt uit dat iedere pagina perfect moet zijn en laat weinig ruimte om te experimenteren. Hoe voddiger, hoe beter. Dan kun je zonder schroom uitproberen.

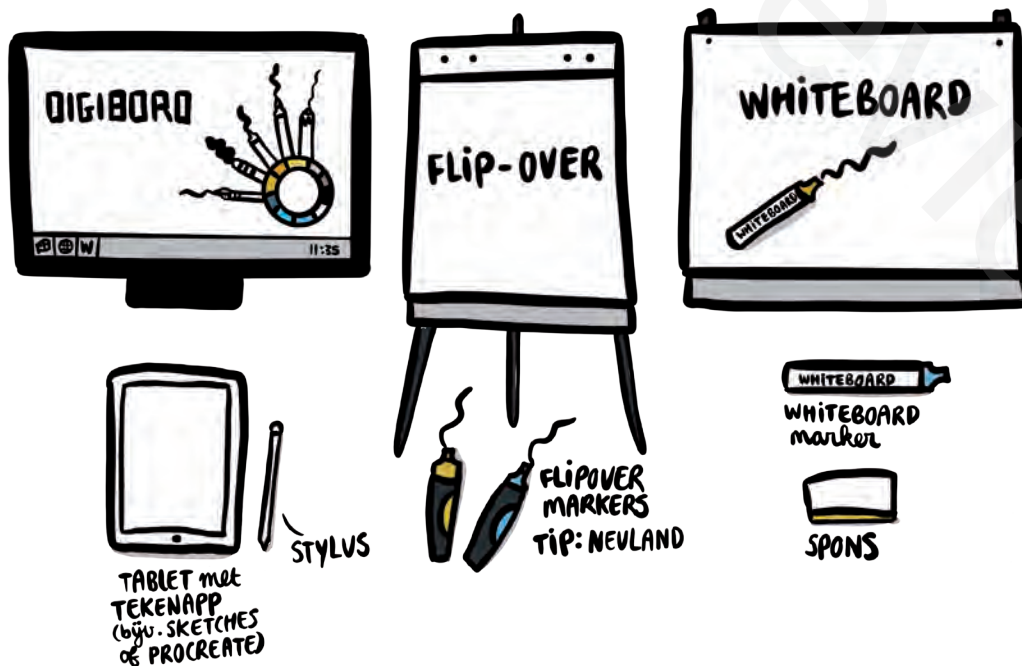
Stift

Een stift heeft geen gum. Daarom nodig ik je uit om júst daarmee te tekenen en niet met een potlood. En ja, dan wordt een cirkel misschien niet meteen mooi rond. Maar hoe vaker je bepaalde vormen tekent, hoe gemakkelijker het gaat. Door te gummen, blijven we voorzichtig en zelfkritisch. Gebruik altijd stiften op waterbasis. Tegenwoordig worden veel stiften verkocht op basis van alcohol. Vaak in prachtige setjes, in alle kleuren van de regenboog. Deze stiften drukken erg door. Je keukentafel zal me dankbaar zijn als je kiest voor waterbasis. Ketens als Ikea en Hema verkopen prima laaggeprijsde setjes om mee te starten.

Ga je op een groter oppervlak tekenen? Dan zijn grotere stiften aan te raden. Neuland heeft flip-over- en whiteboardmarkers in alle kleuren. Deze zijn online te bestellen. Met een speciale zwarte *outliner* kun je je tekeningen contouren geven en daarna met gekleurde stiften inkleuren zonder dat het zwart uitloopt. De outliners zijn bovendien navulbaar.

Overige materialen

Iedere school is anders. Gebruik daarom vooral wat je voorhanden hebt. Ik zet een aantal mogelijkheden voor je op een rijtje.

Ieder digibord is anders. Op het ene bord kun je gemakkelijk tekenen, het andere bord (zeker als het verouderd is) heeft enige vertraging. In veel klassen hangt naast het digibord ook een whiteboard. Dit is ideaal om op te tekenen. Inkleuren op een whiteboard is lastig, maar lijntekeningen zijn voldoende om je les te ondersteunen.

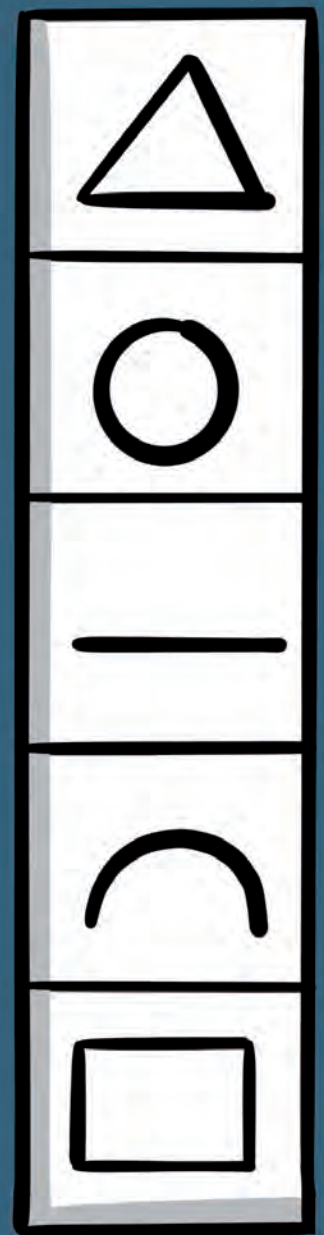
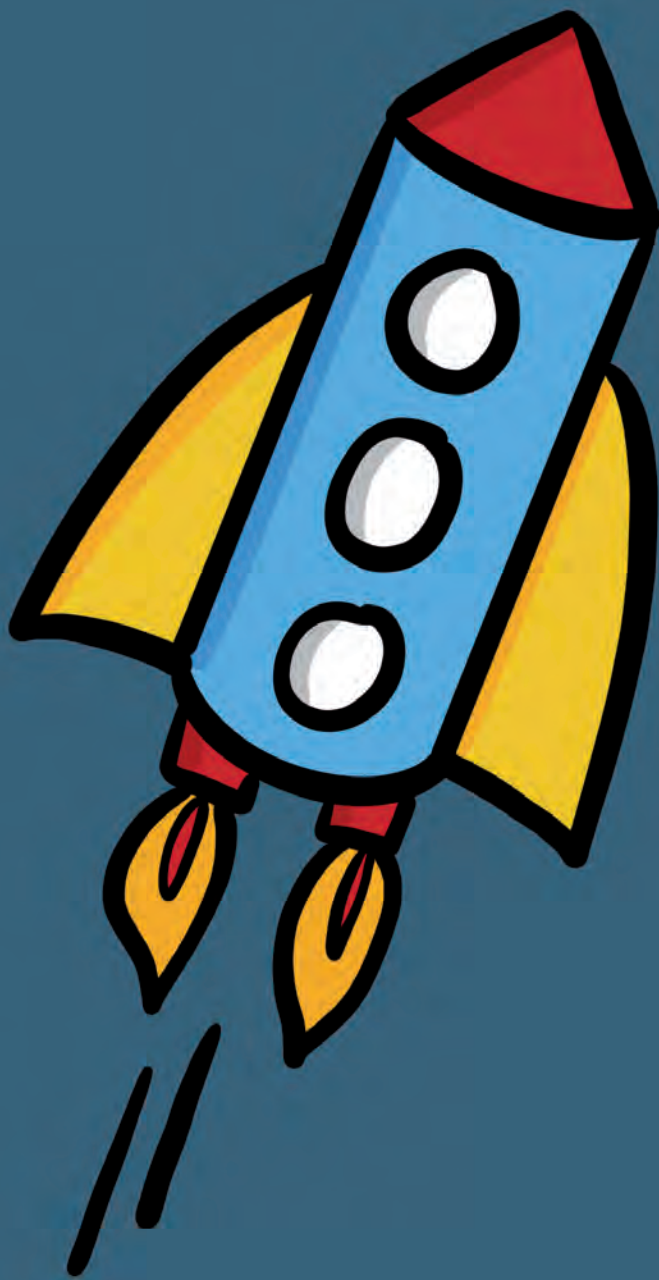
Mogelijk staat in de lerarenkamer een flip-over, die gebruikt wordt tijdens vergaderingen. Flip-overvellen hebben vaak een zijde met ruitjes en een blanco zijde. Als je op de blanco zijde tekent, kun je vaak de ruitjes er nog doorheen zien. Dit geeft je houvast bij het zetten van rechte lijnen. Leerlingen die in groepjes werken, kun je ook een groot flip-overvel geven, om samen op te tekenen.

Tegenwoordig hebben veel mensen een tablet. Er zijn apps beschikbaar waarmee je heel gemakkelijk digitaal kunt tekenen. Dit werkt bijna hetzelfde als op papier. Fijne apps zijn Sketches en Procreate. Je tekent de lijnen op één laag en kleurt in op een andere. Met een koppelstukje kun je zelfs je tablet aansluiten op het digibord. Of je kunt je tekeningen verwerken in werkbladen of presentaties.

DEEL 2

TEKENINGEN INZETTEN ALS TAAL

Waarin je leert dat tekenen geen 'rocket science' is, zolang je gebruikmaakt van het visuele alfabet.

Tekeningen inzetten als taal

In maart 2019 werd ik gevraagd om live te tekenen tijdens de EDUHackathon010. Tijdens een EDUHackathon worden deelnemers twaalf uur lang 'opgesloten'. Ze zetten hun denkkracht in om op geweldige ideeën te komen voor het onderwijs in hun regio. Op verschillende plekken in het land worden dit soort hackathons georganiseerd. In deze editie stond de vraag centraal: hoe creëren we in Rotterdam het beste onderwijs voor leerling en leraar? De hele dag dachten leraren, onderwijsexperts, ondernemers in de educatieve branche en ambtenaren na over de mogelijkheden om onderwijs te vernieuwen en nog beter aan te laten sluiten op deze tijd.

Aan het einde van de dag werden de ideeën gepresenteerd aan een vakkundige jury. Hierin zaten bestuurders, leraren, een ouder en drie leerlingen. De ideeën gingen vooral over lastenverlichting, meer speelruimte voor leraren en het werkplezier van leraren terugbrengen. Na lang juryberaad, met drie keer een verlenging van het overleg, was het oordeel van de jury: de ideeën waren goed en heel belangrijk, maar de kinderen in de jury waren het unaniem met elkaar eens: meer speelruimte voor leraren, maar vooral meer creativiteit in de klas zou hun onderwijs beter maken.

Los van de wetenschappelijke onderbouwing om het onderwijs visueel te ondersteunen, is het voor kinderen en jongeren heel belangrijk dat hun verbeeldingskracht wordt aangesproken en aangewakkerd. Laat het pleidooi van de leerlingen een extra motivatie voor je zijn om tekeningen in te zetten als extra taal in de klas.

Deel 2 van dit boek is bedoeld om je heel snel vaardig te maken in het tekenen.

Het kan zijn dat je nu al dolenthousiast bent en niet kunt wachten om te beginnen. Het kan evengoed zijn dat je nog sceptisch bent. Huiverig zelfs. Wellicht heb je al heel lang niet meer getekend. Of misschien vind je je eigen tekeningen niet goed genoeg om in te zetten tijdens je lessen.

Ik ga je één ding beloven: tekenen is geen *rocket science*. En de kritische stemmetjes die je nu wellicht in je hoofd hoort, je eigen criticasters, die gaan we onderweg sussen.

Begin direct met tekenen

De voorwaarde is wel dat je *direct* gaat beginnen met tekenen. Of het nu in je eigen geheime boekje is, op de achterkant van een stapeltje oud papier, of direct op het (digi)bord: begin.

Lezen in dit boek en kijken naar de voorbeelden is niet genoeg. Daar ga je niet beter van tekenen. Zoals met alle nieuwe dingen geldt: oefenen, oefenen, oefenen. Leer jij jouw leerlingen een groeimindset aan? Neem de lessen die je geeft dan nu zelf ter harte.

We gaan aan de slag om te zorgen dat je tekeningen kunt inzetten om het leren te ondersteunen. We houden het kinderlijk eenvoudig, zodat ook de grootste sceptici het kunnen. Je hebt geen talent nodig om te communiceren met tekeningen.

Hoofdstuk 3 start met het visuele alfabet. In hoofdstuk 4 t/m 9 werken we aan je beeldenschat.

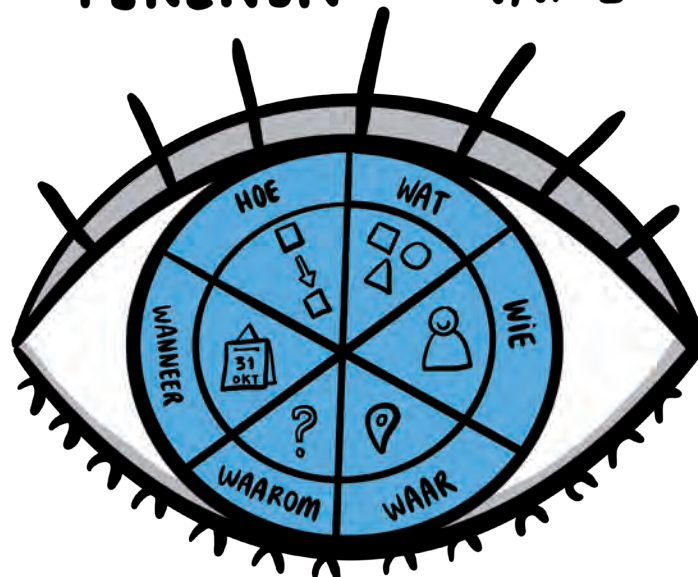

Hoofdstuk 3

DE BASIS VAN HET TEKENEN ALS TAAL

Voordat ik de toepassingen van visueel leren behandel, beginnen we bij de basis. Het is belangrijk dat jij je als leraar vertrouwd en zelfverzekerd genoeg voelt om tekeningen te gebruiken in je werk. Daarom gaan we de eerste stappen zetten om te tekenen. Vergeet alles wat je ooit hebt geleerd over tekenen. Perspectief, verhoudingen, diepte, vergeet het. Alle regels waardoor je misschien angstig bent geworden om te tekenen, of waardoor je een oordeel hebt over hoe het eruitziet: vergeet het. Het gaat hier niet om mooi tekenen, maar om effectief tekenen.

TEKENEN als TAAL

Je kunt tekeningen gecombineerd met kernwoorden inzetten als geheel eigen taal. Je kunt er van alles mee zichtbaar en inzichtelijk maken. Om te zorgen dat je in korte tijd in de vingers krijgt *hoe* je tekent en *wat* je kunt tekenen in *welke* situatie, gaan we aan de hand van de belangrijkste vraagwoorden (wat, wie, waar, waarom, wanneer en hoe) werken aan beeldtaal. Vervolgens kun je met de voorbeelden in dit boek heel snel op (eigen) ideeën komen.

3.1 Het visuele alfabet

Beeldtaal maakt net als een gewone taal gebruik van een alfabet. Het zijn basisvormen die we later kunnen combineren tot een hele rijke taal. In het volgende overzicht heb ik de vormen voor je getekend. Ik heb ruimte voor je opengelaten, zodat je direct kunt meetekenen.

VISUEEL ABC ~ teken je mee?

	een PUNT	
	een LIJN	
	PIJLEN	
	een VIERKANT en RECHTHOEK	
	een DRIEHOEK en HOEK	
	een CIRKEL en OVAAL	

VISUEEL ABC ~ teken je mee?

	een BOOG	
	een KOM	
	een GOLF	
	een SPIRAAL	
	een TWISTER	
	een DRUPPEL	

3.2 Meer met minder

Meer vormen heb je niet nodig om helder te communiceren met tekeningen. De vormen uit het visuele alfabet zijn de basis voor je tekeningen. Je kunt ze combineren om een visuele woordenschat op te bouwen.

Hierbij geef ik je twee vuistregels mee: sla de wereld plat en kleed hem uit. Daarmee bedoel ik: laat los dat de wereld driedimensionaal is. En laat overbodige details weg. Wat overblijft, is een rijke taal van eenvoudige symbolen en simpele tekeningen. De eenvoud zorgt ervoor dat het nauwelijks extra tijd kost om tekeningen in je lessen te betrekken. Je zult ook merken dat je geen ingewikkelde plaatjes nodig hebt om je boodschap visueel te ondersteunen, om een concept over te brengen, een samenvatting te maken of een gesprek te verhelderen.

Bij alles wat je wilt zeggen met plaatjes, mag je kiezen voor de meest simpele vorm om het weer te geven. Je zult zien dat je dan alles kunt terugvoeren tot de vormen die je zojuist hebt getekend.

Volwassenen in mijn trainingen zeggen vaak tegen me: 'Als ik iets teken, ziet het er direct uit alsof een kind het heeft getekend.' Nu wil ik vooropstellen dat daar niets mis mee is. Zolang het je boodschap goed ondersteunt, heeft je tekening zijn doel geslond. Toch kun je tekeningen snel verbeteren.

ROMMELIG EN ONZEKER

ZELFVERZEKERD

Kijk bijvoorbeeld eens naar het verschil tussen bovenstaande vormen. Als je de lijnen van vormen goed sluit, zien ze er duidelijk en zelfverzekerd uit. In tegenstelling tot vormen die niet goed gesloten zijn. Die ogen rommelig en onzeker.

Verder is het een kwestie van je lijnen met lef zetten. Als je bang bent dat een vierkant scheef wordt, zul je merken dat je voorzigtiger en met minder vaart gaat tekenen. Juist dan worden lijnen bibberig en onzeker. Zet je lijn met vertrouwen, dan oogt deze krachtig. En scheef? Dat doet niets af aan je boodschap.

De eerste – en misschien wel belangrijkste – stap heb je nu gezet. Je hebt een nieuw alfabet geleerd. In dit hoofdstuk gaan we je visuele woordenschat opbouwen.

3.3 Visuele woordenschat opbouwen

Ook als we onze visuele woordenschat gaan opbouwen en uitbreiden, blijven we gebruikmaken van het visuele alfabet. Daardoor wordt het nooit ingewikkeld. Juist de eenvoud van deze werkwijze zorgt ervoor dat je tekeningen snel en moeiteloos kunt inzetten.

Met de vormen uit het visuele alfabet kunnen we een uitgebreide beeldtaal ontwikkelen. Dit doen we aan de hand van de volgende vraagwoorden, die in de volgende hoofdstukken afzonderlijk behandeld worden.

	WAT? Hoofdstuk 4	<i>Wat is het? Welke eigenschappen heeft het? (fysiek, materieel)</i>
	WIE? Hoofdstuk 5	<i>Wie is het, om wie gaat het?</i>
	WAAR? Hoofdstuk 6	<i>Om welke plek, locatie, ruimte gaat het? (geografisch dan wel geometrisch)</i>
	WAAROM? Hoofdstuk 7	<i>Welke uitleg, welk verhaal, welke oorzaak hoort erbij?</i>
	WANNEER? Hoofdstuk 8	<i>Om welke datum/tijd/seizoen/tijdsperiode gaat het?</i>
	HOE? Hoofdstuk 9	<i>Welke stappen leiden van A naar B, welke instructie hoort erbij, hoe ziet het proces eruit?</i>

Op het WAT en WIE gaan we het meest uitgebreid in. Als je deze basis eenmaal beheerst, is de rest heel eenvoudig.

Er zijn meer vraagwoorden, die niet in dit overzicht staan. Voor rekenvakken kan 'hoeveel' ook een handig vraagwoord zijn om bij te tekenen. Zeker in verhaalsommen, als kinderen moeite hebben met het oplossen van de som door gebrek aan taalbegrip. 'Hoeveel' wordt niet apart behandeld, omdat de elementen uit de overige categorieën ook gebruikt kunnen worden om een 'hoeveel'-situatie te verduidelijken.

TIP

Doe de oefeningen meerdere keren en probeer steeds eigen variaties te maken. Zo krijg je steeds meer 'gevoel' voor het versimpeld tekenen. Je traint je spiergeheugen waardoor vormen steeds soepeler uit je stift komen.

Teken je les

Teken jij weleens in je les? Tekeningen zijn heel nuttig om je uitleg te verhelderen. Ze helpen leerlingen om de lesstof te begrijpen, analyseren en onthouden. Ons brein kan immers beter informatie opnemen als er zowel woorden als beelden worden gebruikt.

Denk je nu: '**Ja, maar ... ik kan echt niet tekenen!**', dan is dit boek geschikt voor jou! Rachel Levi laat in dit boek zien hoe je snel en simpel beeldtaal kunt gebruiken in je lessen. Haar methode is eenvoudig. Zo eenvoudig, dat ze inmiddels duizenden mensen aan het tekenen heeft gekregen.

Mooi tekenen is daarbij niet het doel. Het gaat erom dat je je woorden visueel kracht bijzet. Door zelf te tekenen, creëer je bovendien een cultuur waarin leerlingen óók op een snelle manier kunnen tekenen.

Teken je les is een praktijkgericht boek, met veel voorbeelden en oefeningen die je helpen om zonder al te veel moeite een visuele aanpak in je klas of op schoolniveau toe te passen. Lees het met een stift en schetsboek bij de hand en ga direct aan de slag.

'Veel leraren vinden het lastig om tekenen te integreren in hun lessen. Rachel vertelt op toegankelijke wijze hoe je dit kunt doen. Naast theoretische onderbouwing van het tekenen als lesinstrument, geeft zij veel praktische handvatten. Ik ben enthousiast!' *Shauna Plompen, onderwijsadviseur en docent omgangskunde in het mbo, www.blijvenleren.net*

'Door dit boek heb ik supermooie stappenplannen kunnen maken, samen met een leerling. Een boek vol heldere, bruikbare tips. Ik kan toch tekenen!' *Cherèlle Bouwen, leerkracht groep 8, obs De Spoorzoeker in Den Haag*

'Dit is een overzichtelijk en praktisch boek met een duidelijke opbouw; van theorie naar praktijk. Uiteraard voorzien van veel tekeningen die de uitleg verduidelijken. Iedereen kan tekenen met behulp van dit boek!' *Cindy Tas, praktijk voor leerondersteuning en training, www.cindytas.nl*

shop.bazalt.nl

9 789461 182845 >

BAZALT GROEP bestaat
uit Bazalt, HCO en RPCZ

bazalt

hco

RPCZ

Het boek Teken je les bestellen?

Ga naar shop.bazalt.nl

Workshop of studiedag over Teken je les?

Neem contact met ons op via dienstverlening@bazalt.nl.

Wil je meer tips en gratis hoofdstukken ontvangen?

Meld je dan aan voor onze e-mailings: [aanmelden](#)

